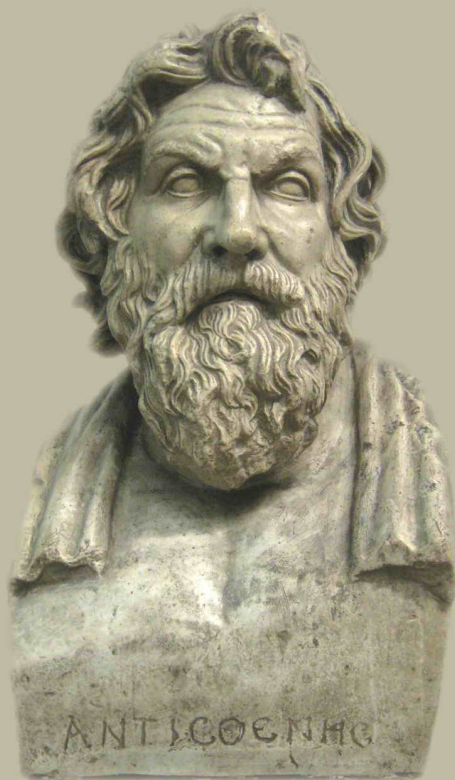

ANTISTHENIS FRAGMENTA

ANDREJ KALAŠ
VLADISLAV SUVÁK

ANTISTHENOVE ZLOMKY

UNIVERZITA KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE

ANDREJ KALAŠ – VLADISLAV SUVÁK

ANTISTHENIS FRAGMENTA ANTISTHENOVE ZLOMKY

ÚVODNÁ ŠTÚDIA,
GRÉCKY A LATINSKÝ TEXT,
SLOVENSKÝ PREKLAD A KOMENTÁR K ZLOMKOM

2013

UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

© doc. Mgr.. Andrej Kalaš, PhD., doc. PhDr. Vladislav Suvák, 2013

Úvodnú štúdiu napísal Vladislav Suvák

Edíciu gréckeho a latinského textu podľa Giannantonioho vydania (*Socratis et Socraticorum Reliquiae*, zv. II, s. 137-181: V A. – Antisthenes Atheniensis = V A. – Antisthenés Aténsky) s prihliadnutím na kritické vydania antických diel, predovšetkým na Marcovichovo vydanie Diogena Laertskeho (*Vitae philosophorum*) pripravil Vladislav Suvák

Zlomky z gréčtiny a latinčiny preložil Andrej Kalaš

Komentár k zlomkom napísal Vladislav Suvák

Zoznam latinských skratiek a literatúru zostavil Vladislav Suvák

Fotografie starovekých diel sú prevzaté z voľne prístupného serveru *Wikimedia Commons*, z archívu Fratelli Alinari a súkromného archívu Fausta Zeviho

Recenzenti: Mgr. Jaroslav Cepko, PhD.,
Doc. PhDr. Matúš Porubjak, PhD.

Za odbornú stránku tejto publikácie zodpovedajú autori

ISBN 978-80-223-3447-1

Obsah

Antisthenés alebo stručný sprievodca životom a dielom sókratovca

Antisthena (V. Suvák) 9

Antisthenov život 19

Antisthenovo dielo 24

Antisthenove zlomky: Text, preklad a komentár (A. Kalaš – V. Suvák) 29

De Antisthenis patria et parentibus

Antisthenova vlasť a rodičia 30

Antisthene Graecos et praecipue Athenienses increpante

Antisthenés haní Grékov a najmä Aténčanov 40

De Antisthene Gorgiae sophistae sectatore

Antisthenés nasledoval sofistu Gorgia 44

De Antisthene Socratis discipulo

Antisthenés – žiak Sókrata 46

De Antisthene Cynicae sectae conditore

Antisthenés zakladá kynickú školu 65

De ratione inter Antisthenem et Platonem intercedente

Vzťah Antisthena a Platóna 76

De usu inter Antisthenem et Dionysium intercedente

Antisthenés sa rozpráva s tyranom Dionýziom 79

De Aristippo Cyrenaico Antisthenem exagitante

Aristippos z Kyrény tupí Antisthena 80

De Diogene Sinopeo Antisthenis sectatore

Diogenés zo Sinópy nasleduje Antisthena 81

De Antisthenis exitu

O Antisthenovej smrti 82

De Antisthenis scriptis

Antisthenove spisy 88

I. – Περὶ λέξεως ἢ περὶ χαρακτῆρων

I. – O rečiach alebo o štýloch 141

II. – Αἴας ἢ Αἴαντος λόγος

II. – Aias alebo Aiantova reč 141

- III. – Ὀδυσσεὺς ἢ περὶ Ὀδυσσεύως
 III. – *Odysseus alebo o Odysseon* 160
- IV. a) Ὁρέστου ἀπολογία <ἦ> περὶ τῶν δικογραφῶν
 b) Ἰσογραφὴ ἢ Λυσίας καὶ Ἰσοκράτης
 c) Πρὸς τὸν Ἰσοκράτους Ἀμάρτυρον
 IV. a) *Orestova apológia alebo o skladateľoch súdnych rečí*
 b) „*Isografé*“ alebo *Lysias a Isokratés*
 c) *Proti Isokratovej reči „Bez svedkov“* 175
- V. – Περὶ ζώων φύσεως
 V. – *O prirodzenosti živočíchov* 176
- VI. – Περὶ παιδοποιίας ἢ περὶ γάμου ἐρωτικός
 VI. – *O plodení detí alebo o láske a manželstve* 177
- Quid Antisthenes de generatione et de nuptiis senserit*
 Čo si myslel Antisthenés o plodení a manželstve 178
- VII. – Περὶ τῶν σοφιστῶν φυσιογνωμονικός
 VII. – *O sofistoch a fyziognómii* 185
- VIII. – Προτρεπτικός [Περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀνδρείας προτρεπτικός πρῶτος, δεύτερος, τρίτος, Περὶ Θεόγνιδος δ', ε'.]
 VIII. – *Spis na povzbudenie [O spravodlivosti a udatnosti, Spis na povzbudenie prvý, druhý, tretí, O Theognidovi IV, V.]* 189
- IX. – Περὶ ἀγαθοῦ
 IX. – *O dobre* 197
- X. – Περὶ ἀνδρείας
 X. – *O udatnosti* 197
- XI. – Περὶ νόμου ἢ περὶ πολιτείας
 XI. – *O zákone a o ústave* 198
- XII. – Περὶ νόμου ἢ περὶ καλοῦ καὶ δικαίου
 XII. – *O zákone alebo o kráse a spravodlivosti* 198
- Quid Antisthenes de legibus et de republica senserit*
 Antisthenove názory na zákony a štát 198
- XIII. – Περὶ ἐλευθερίας καὶ δουλείας
 XIII. – *O slobode a otroctve* 207
- Quid Antisthenes de divitiis senserit*
 Antisthenove názory na bohatstvo 208
- XIV. – a) Περὶ πίστεως
 – b) Περὶ ἐπιτρόπου ἢ περὶ τοῦ πείθεσθαι
 XIV. – a) *O dôvere*
 – b) *O správcovi alebo o poslúchaní* 219
- XV. – Περὶ νίκης οἰκονομικός
 XV. – *Hospodársky spis o víťazstve* 219

XVI. – *Kŷros*

XVI. – *Kýros* **220**

XVII. – *Ἡρακλῆς ὁ μείζων ἢ περὶ ἰσχύος*

XVII. – *Héraklés Váčši alebo o sile* **233**
Antisthenis placita varia
Rôzne Antisthenove názory **256**
De congruentia inter Cynicam disciplinam et Stoicam sectam intercedente
O zhode medzi kynickým učením a stoickou školou. **299**

XVIII. – *Kŷros ἢ περὶ βασιλείας*

XVIII. – *Kýros alebo o kráľovskom úrade* **310**

XIX. – *Ἀσπασία*

XIX. – *Aspasia* **314**

XX. – *Ἀλήθεια*

XX. – *Pravda* **323**

XXI. – *Περὶ τοῦ διαλέγεσθαι ἀντιλογικός*

XXI. – *Spis proti logike o dialektickom skúmaní* **336**

XXII. – *Σάδων ἢ περὶ τοῦ ἀντιλέγειν α' β' γ'*

XXII. – *Sathón – spisy o protirečení I, II, III* **336**

XXIII. – *Περὶ διαλέκτου*

XXIII. – *O dialekte* **381**

XXIV. – *Περὶ παιδείας ἢ περὶ ὀνομάτων α, β, γ, δ, ε*

XXIV. – *O výchove alebo o menách I, II, III, IV, V* **382**

XXV. – *Περὶ ὀνομάτων χρήσεως ἐριστικός*

XXV. – *Eristický dialóg o používaní mien* **404**

XXVI. – *Περὶ ἐρωτήσεως καὶ ἀποκρίσεως*

XXVI. – *O otázke a odpovedi* **404**

XXVII. – *Περὶ δόξης καὶ ἐπιστήμης α, β, γ, δ*

XXVII. – *O mienke a vedení I, II, III, IV* **405**

XXVIII. – a) *Περὶ τοῦ ἀποθανεῖν*

– b) *Περὶ ζωῆς καὶ θανάτου*

– c) *Περὶ τῶν ἐν ᾧδου*

XXVIII. – a) *O umieraní*

– b) *O živote a smrti*

– c) *O veciach v podsvetí* **405**

XXIX. – *Φυσικός*

XXIX. – *O prírode* **408**

XXX. – *Ἐρώτημα περὶ φύσεως α β*

XXX. – *Otázka o prírode I, II* **418**

XXXI. – *Δόξαι ἢ ἐριστικός*

XXXI. – *Mienky alebo eristický spis* **418**

1897, s. 37-38) a H. Gomperz (*Archiv für Geschichte der Philosophie*, XIX, 1906, s. 263-264). Joël sa k nej vracia v reakcii na Gomperza (*Archiv für Geschichte der Philosophie*, XX, 1907, s. 153-157).

Za zmienku stojí Kestersov názor (*Antisthène. De la dialectique. Étude critique et exégétique sur le XXVIe Discours de Thémistius*, Louvain, 1933), že Themistiova XXVI. reč (ὕπερ τοῦ λέγειν) reprodukuje – odhliadnuc od menej významných zmien v slovách, v obrazných vyjadreniach, vo vlastných menách a v pravidlách rytmu (porovnaj Kesters, s. 9) – Antisthenov spis *Περὶ τοῦ διαλέγεσθαι*. Kestersov výklad sa opiera o niektoré ťažko zdôvodniteľné hypotézy, napr. že *Faidros* 272c-279c je dodatok, ktorý Platón priradil k pôvodnému textu ako kritickú odpoveď na práve publikovanú Antisthenovu reč atď. V Themistiovej narážke na Aristotelove logické spisy (porovnaj Themist. 320a: *πρῶτος Ἀριστοτέλης ὄργανον ἐμμηχανήσατο*, „Aristotelés ako prvý vytvoril nástroj“), ktoré mali poskytnúť nástroj na rozlíšenie medzi pravdou a nepravdou, Kesters nachádza pôvodnú Antisthenovu diskusiu s Prótagorovým učením *μέτρον ἀνθρώπου*. Kritické pripomienky ku Kestersovmu výkladu vyjadril R. Hackforth („Ecce iterum Antisthenes“, s. 223-224), aj keď v závere recenzie hodnotí celkovú analýzu Themistiovho textu ako zaujímavú. Podrobnejšiu kritiku Kestersovej dizertačnej práce sformuloval E. de Strycker („Antisthene ou Themistius“, s. 475-500), ktorý sa zaoberá aj predošlými Kestersovými štúdiami o Platónových dialógoch *Faidros*, *Ústava*, *Prótagoras*, *Kleitofón* atď. – vždy v súvislosti s XXVI. Themistiovou rečou. Kesters vo svojich neskorších prácach ustúpil od pôvodného názoru, že by sókratovský spis, ktorý sa skrýva za Themistiovou rečou, pochádzal od Antisthena (porovnaj Giannantoni, *SSR*, IV, s. 329).

XXIV. – *Περὶ παιδείας ἢ περὶ ὀνομάτων α, β, γ, δ, ε*

XXIV. – *O výchove alebo o menách I, II, III, IV, V*

VA 160

EPICETET. *dissert.* I 17,10-12: „καὶ τὰ λογικὰ ἄκαρπὰ ἐστί.“ καὶ περὶ τούτου μὲν ὀφόμεθα. εἰ δ' οὖν καὶ τοῦτο δοίη τις, ἐκεῖνο ἀπαρκεῖ ὅτι τῶν ἄλλων ἐστὶ διακριτικὰ καὶ ἐπισκεπτικὰ καὶ ὡς ἂν τις εἴποι μετρητικὰ καὶ στατικὰ. τίς λέγει ταῦτα; μόνος Χρῦσιππος [fr. 54 S.V.F.II p. 20] καὶ Ζήνων [fr. 48 S.V.F. I p.16] καὶ Κλεάνδης [fr. 483 S.V.F. I p.108]; Ἀντισθένης δ' οὐ λέγει; καὶ τίς ἐστὶν ὁ γεγραφώς ὅτι „ἀρχὴ παιδείσεως ἡ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις;“ Σωκράτης δ' οὐ λέγει; καὶ περὶ τίνος γράφει Ξενοφῶν [mem. IV 6,1 sgg.] ὅτι ἤρχετο ἀπὸ τῆς τῶν ὀνομάτων ἐπισκέψεως, τί σημαίνει ἕκαστον;

Epictet. *dissert.* I 17,10-12: „Logika je neplodná.“ Aj o tomto pouvažujeme. Ak by to aj niekto pripustil, úplne stačí povedať to, že rozlišuje ostatné veci, skúma ich a takpovediac ich vie odmerať a odvážiť. Kto to tvrdí? Len Chrysippos [fr. 54 S.V.F II p. 20], Zénón [fr. 48 S.V.F. I p. 16] a Kleanthés [fr. 483 S.V.F I p. 108]? Nehovoriť to aj Antisthenés? A kto napísal, že „počiatkom výchovy¹ je skúmanie mien?“ Nehovoriť o tom aj Sókratés? A o kom píše Xenofón [*Mem.* IV 6,1 sgg.], že začínal skúmaním zameraným na to, čo každé jedno meno znamená?

Komentár: Téza o skúmaní mien je pravdepodobne citátom z niektorého Antisthenovho nezachovaného diela. E. Zeller (*Die Philosophie der Griechen*, zv. II/1, s. 301) si myslí, že ide o citát zo spisu *O výchove alebo o menách* (*Περὶ παιδείας ἢ περὶ ὀνομάτων*; porovnaj G. Giannantoni, *SSR*, IV, s. 248). Pretože nepoznáme kontext, do ktorého bola táto téza zasadená, interpreti nedokážu rekonštruovať Antisthenovo chápanie jazyka ani jeho postoj k otázkam, ktoré kladie Platónov *Kratylos*.

J. Dahmen (*Quaestiones Xenophontae et Antistheneae*, 1897, s. 54-55) porovnáva zlomok s pasážou z Xenoph. *Mem.* IV 6,1 (v ktorej je údajne použité Antisthenovo *Περὶ παιδείας*) a s Isokratovou *Rečou Nikoklovi* (Isocrat. *Ad Nicocl.* 59), v ktorej vidí narážku na Antisthena. Proti jeho názoru sa stavia G. Giannantoni (*SSR*, IV, s. 276).

Antisthenova téza pripomína tak Prodikovo skúmanie mien, ako aj Sókratove logické postupy uplatňované pri definovaní zdatností u raného Platóna a Xenofóna. Práve s týmito myšlienkovými líniami sa interpreti pokúšajú spojiť Antisthenovo učenie *ἐπίσκεψις τῶν ὀνομάτων*. K diskusii o charaktere skúmania mien pozri F. D. Caizzi (*AF*, s. 99-100).

H. Usener (*Quaestiones Anaximeneae*, s. 13-14) sa proti Classenovmu názoru (*De grammaticae graecae primordiis*, 1829, s. 24-25) vyjadril v tom zmysle, že Antisthenés sa vôbec nezaoberal gramatickými a jazykovými otázkami. Usener bol, naopak, presvedčený, že práve s týmto učením polemizoval Platón vo svojom *Kratylovi* (porovnaj Winckelmann, *Antisthenis fragmenta*, s. 48). Rovnaký názor obhajoval F. Dümmler (*De Antisthenis Logica*, s. 60-61; porovnaj Dümmler, *Antisthenica*, s. 12-16).

E. Zeller (*Die Philosophie der Griechen*, zv. II/1, s. 301) si myslí, že z kontextu učenia o *ὀνομάτων ἐπίσκεψις* nemožno rozhodnúť, či išlo o detailný výskum konkrétnych mien, alebo o všeobecnejšie skúmanie týkajúce sa povahy a významu mien. Učenie o skúmaní mien je prirodzeným dôsledkom Antisthenovho materializmu. Avšak výskum, ktorý sa obmedzuje iba na mená a vylučuje akékoľvek iné výrazy týkajúce sa vecí, podľa Zelleru podkopáva samotnú možnosť akéhokoľvek vedeckého výskumu týkajúceho sa pravdy.

Podľa F. D. Caizzi („Antistene“, *Studi Urbinati*, s. 31-36), ktorú nasleduje W. K. C. Guthrie (*The Sophists*, s. 209), je problematika vzťahu medzi vecami a menami, či presnejšie blízka spojitosť jedného s druhým, fundamentálna. Antisthenés sa sústreďoval na vzťah medzi *πράγματα* a *ὀνόματα* preto, aby rozlíšil medzi *menom* označujúcim nejakú skutočnosť a obsahujúcim esenciu veci, a *logom* uchopeným ako výrok využívajúci proces rozkladania (pretože vec sa rozkladá na prvky: *τί ἦν*) a proces analógie (pretože vyjadruje, aká vec je, *ποῖον*, ale nedefinuje *τί ἐστι*). Avšak takáto rekonštrukcia neobstojí, pokiaľ si nebudeme istí tým, či Antisthenés rozlišoval medzi všeobecnými a vlastnými menami, resp. medzi substanciálnou a akcidentálnou predikáciou. Antisthenovo skúmanie mien by nemuselo mať nič spoločné s Prodikovým skúmaním synonym ani s dokazovaním prirodzenej alebo konvencionálnej povahy jazyka (porovnaj Plat. *Cratylus*), ak by sme ho interpretovali v špecifickom sókratovskom zmysle (porovnaj G. Giannantoni, *Dialogo e dialettica nei dialoghi giovanili di Platone*, s. 228-237; SSR, IV, s. 384-385).

Na základe toho, čo sa nám zachovalo, nemáme dôvod myslieť si, že Antisthenés bol „gramatikom“ či „filozofom jazyka“. Takisto nemáme prečo hľadať narážky na jeho učenie v Platónovom *Kratylovi* (ako to robí ešte C. A. Viano, *La dialectica stoica*, 1958, s. 179-186). To však neznamená, že Antisthenés nevytvoril vlastné učenie o *ὀνομάτων ἐπίσκεψις*. Vyhlásenie, že na počiatku výchovy stojí skúmanie mien, nadobudne špecifický zmysel, ak ho budeme čítať sókratovsky, t. j. ako *skúšku výpovedí, ἐξετάζειν τὰ λεγόμενα*. Dobrým príkladom takejto skúšky by mohla byť pasáž z *Lachéta* 197e2-4, ktorý patrí k prvým Platónovým dialógom. Sókratés tu hovorí Lachétovi: „*Zdá sa mi, že Nikias je hodný toho, aby sa skúmalo, na čo hľadá, keď užíva slovo statočnosť*“ (*δοκεῖ δέ μοι Νικίας ἄξιός εἶναι ἐπισκέψεως, ὅποι ποτὲ βλέπων τοῦνομα τοῦτο τίθῃσι τὴν ἀνδρείαν*). To, že Sókratovi nejde o individuálne skúmanie, vysvetľuje jeho odpoveď na Lachétovu poznámku, aby *skúmal on sám* (*αὐτὸς τοῖνυν σκόπει*): „*Chystám sa tak urobiť, môj najmilší; no nemysli si, že ťa prepustím zo spoločenstva rozpravy, ale dávaj pozor a spolu so mnou skúmaj výpovede*“ (*Τοῦτο μέλλω ποιεῖν, ὦ ἄριστε· μὴ μέντοι οἷόν με ἀφήσειν σε τῆς κοινωνίας τοῦ λόγου, ἀλλὰ πρόσεχε τὸν νοῦν καὶ συσκόπει τὰ λεγόμενα*; 197e6-8).

G. Mazzara („Aspetti gorgiani e pitagorici nel socratico Antistene“, s. 257-268) označuje za príklad antisthenovského skúmania mien Odysseovu reakciu na Aiantovu reč (V A 53 a V A 54): Aias obviní Odyssea zo svätokrádeže, Odysseus však uvádza jeho mienku na správnu mieru vysvetlením, že vykrádač chrámov (*ιερόσυλος*) je označenie, ktoré v skutočnosti nepatrí jemu, ale Alexandrovi. Podľa Mazzaru postupuje podobným spôsobom Gorgias pri *Obhajobe Heleny*, keď skúma, čo znamená „barbarský čin“ (*βάρβαρον ἐπιχείρημα*) a kto je „barbar“ (*βάρβαρος*).

¹ Epiktétos, resp. Antisthenés používa výraz *παιδεύσεις*, aby zdôraznil, že ide o *systematický proces výchovy*. Porovnaj pseudoplatónske *Definície*, 416a27-28: *Παιδεία* (t. j. výchova v užšom zmysle, „vzdelanie“) je mohutnosť smerujúca k pestovaniu duše (*δύναμις θεραπευτική ψυχῆς*). *Παιδεύσεις* (t. j. výchova v širšom zmysle, „proces výchovy“) zase odovzdáva vzdelanie (*παιδείας παράδοσις*).

V A 161

DIOG. LAERT. VI 103: *παραιτοῦνται [scil. Cynici] δὲ καὶ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα. γράμματα γοῦν μὴ μανθάνειν ἔφασκεν ὁ Ἀντισθένης τοὺς σώφρονας γενομένους, ἵνα μὴ διαστρέφοντο τοῖς ἄλλοις.*

Diog. Laert. VI 103: Kynici odmietajú aj všeobecné vzdelanie. Antisthenés radil všetkým, čo nadobudnú rozumnosť, aby neštudovali. To preto, aby ich neskazili veci, ktoré sú im cudzie.

Komentár: Antisthenova rada rozumným, aby viac *nečítali písané texty* (*γράμματα γοῦν μὴ μανθάνειν*) – v nadväznosti na kynické odporúčania *neštudovať všeobecné náuky* (*ἐγκύκλια μαθήματα*) – vyznieva paradoxne vzhľadom na obrovský rozsah skúmaní, ktoré Antisthenovi pripisuje Diogenés Laertský (porovnaj Diog. Laert. VI 15) a najmä vzhľadom na zdôrazňovanie dôležitosti výchovy ako procesu, ktorý vychádza zo skúmania mien (porovnaj zl. V A 160). Komentátori nenachádzajú uspokojivé vysvetlenie pre tento paradox. Zdá sa, že by mohlo ísť o neskoršiu reinterpretáciu Antisthenovej intelektuálnej činnosti v kynickom duchu. Porovnaj Diogenov odmietavý postoj ku štúdiu geometrie, hudby a ďalších typov vedenia, ktorý mu pripisuje Diogenés Laertský na viacerých miestach; Diog. Laert. VI 104 [= V B 369]: „Kynici odstraňujú geometriu, náuku o hudbe a všetky podobné disciplíny. Keď sa raz niekto pred Diogenom vystatoval tým, že mu ukazoval akési hodiny, kynik priznal, že je to určite výtvar užitočný na to, aby človek nezmeškal večer.“; Diog. Laert. VI 73 [= V B 370]: „Podľa Diogena treba hudbu, geometriu, astronómiu a podobné náuky zanedbávať, pretože sú vraj neužitočné a nie nutné.“ Diog. Laert. VI 27-28 [= V B 374]: „Diogenés nevedel pochopiť, prečo filológovia skúmajú Odyseove chyby, ale o vlastné sa vôbec nezaujímajú. Takisto sa veľmi čudoval, že hudobníci si ladia struny lýry, ale mravy v duši nemajú vôbec naladené. A napokon mu bolo čudné aj to, že matematici stále pozerajú na slnko a mesiac, ale nevidia veci, čo majú rovno pod nohami.“ Správy Diogena Laertskeho však nehovoria jednoznačne o Diogenovom odmietaní všetkých druhov vedenia (čo by mohlo vyplývať z toho, že Diogenés Laertský vychádza z viacerých zdro-

jov). Porovnaj Diog. Laert. VI 24 [= V B 375]: „Diogenés zvykol hovorievať, že vždy keď vidí v praktickom živote kormidelníkov, lekárov alebo filozofov, nadobudne presvedčenie, že človek je najrozumnejší zo všetkých tvorov. Keď však vidí vykladačov snov, veštcov, ďalej tých, ktorí sa nimi riadia, a ľudí opantaných slávou a bohatstvom, má vraj pocit, že nič na svete nie je márnejšie ako človek.“ Diogenés Laertsý kladie dôraz na prepojenie Diogenovej kritiky vedenia so sókratovským chápaním filozofovania. Porovnaj Diog. Laert. VI 103 [= V B 368]: „Kynici, podobne ako Aristón z Chia [= zl. 354 S.V.F. I p. 80], s obľubou zo skúmania odstraňujú oblasť logiky aj fyziky a svoju pozornosť venujú výlučne etike. Pritom výrok, ktorý niektorí spomínajú v súvislosti so Sókratom, pripisuje Dioklés Diogenovi, ktorý podľa neho hovorieval, že treba skúmať [porovnaj Hom. *Od.* 4.392]: *dobro a zlo, čo v dome sa objaviť môže ti vždycky*.“

E. Zeller (*Die Philosophie der Griechen*, zv.II/1, s. 290, pozn. 3) si myslí, že pokiaľ nejde o výmysel neznámeho autora, ktorého Diogenés Laertsý na tomto mieste (Diog. Laert. VI 103) parafrázuje, tak by mohlo ísť o príležitostné vyjadrenie Antisthenovho pesimizmu, ktorý pramení v špecifických tvrdeniach, že pravdu si treba zapisovať *do duše* (*ἐν ψυχῇ*), a nie do zošita (porovnaj Diog. Laert. VI 5 [= V A 168]). Tento motív by koniec koncov korešpondoval aj s presvedčením Platónovho Sókrata, ktorý mýtickým jazykom hovorí o vynáleze písma, že doviedol ľudí k zanedbávaniu starosti o pamäť a k zabúdaniu a tým aj k hromadeniu poznatkov a domnelej múdrosti (porovnaj mýtus o písme, *Phdr.* 274c-275b).

Ak by sme Antisthenovu tézu (*tí, ktorí nadobudli rozumnosť, by nemali študovať*) zasadili do širšieho kontextu sókratovskej literatúry, mohli by sme ju čítať tak, že ľudia, ktorí sa stali rozumnými (*σώφρονες*), už nepotrebujú *γράμματα μάνασθαι*, aby ich rozptyľovali veci, ktoré nesúvisia so životom, t. j. ktoré nie sú ich vlastné (*ἄλλοτρία*). Doslovné chápanie tejto tézy by však hovorilo proti tomu, čo vieme o pomerne rozsiahlej Antisthenovej literárnej činnosti. Rada rozumným, aby prestali študovať, nadobúda zmysel v súvislosti s polemikou proti mnohoučenosti, ktorá stráca zo zreteľa jediné skutočné vedenie, o ktoré sa treba usilovať – vedenie dobra. Porovnaj Homérove slová o prioritě etického skúmania (*ὅτι τοι ἐν μεγάροισι κακὸν τ' ἀγαθὸν τε τέτυκται*, *Od.* 4.392), na ktoré sa odvolávajú viacerí sókratovci (porovnaj Diog. Laert. II 21,4; VI 103,8; Plutarchus, *De tuen. san.* 122d12; *De com. Not. Adv. Stoic.* 1063d12 atď.). Sókratés v dialógoch sókratovcov polemizuje proti mnohoučenosti pomerne často, pretože ju považuje za falošné a domnelé vedenie, ktoré nás odvracia od skutočného vedenia. V tomto duchu by sme mohli rozumieť aj Antisthenovej irónii v zl. V A 112 (= [Acron.] *schol. in Horat. serm.* II,95-96).

Deborah L. Gera (*Ancient Greek Ideas on Speech, Language, and Civil-*

zation, s.154) dáva zlomok V A 161 z Diogena Laertskeho do súvislosti s kynickou kritikou výchovy. Kladie si otázku: Prečo kynici, ktorí odmietali všetko, čo umožnilo civilizačný pokrok, ktorý symbolizuje prométheovský mýtus (varené jedlo, odev, manželstvo, vyvarovanie sa incestu a kanibalizmu atď.), neuvažovali o tom, že by sa vzdali používania reči? Kynici často šokovali svoje publikum nehanebným správaním, ale nikto z nich nešokoval svojim mlčaním. Jediná výhrada voči určitej forme komunikácie sa viaže na Antisthenov výrok zachovaný u Diog. Laert. VI 103. Ako vysvetľuje Deborah Gera, Diogenés vidí v ohni, ktorý prináša Prométheus ľudskému pokoleniu, príčinu toho, že život sa nestáva ľahším, ale ťažším (porovnaj Dio, *Or.* 6. 22. 26-29) – keď je príčinou zlého spôsobu života oheň, používanie reči ho už nemôže zhoršiť.

K úvahe Deborah Gera poznamenajme, že reč zohráva u kynikov kľúčovú rolu. Kynická kritika tradičného vzdelania a konvenčného spôsobu života nie je samoúčelná – jej zmyslom je nová výchova, ktorá sa zakladá na používaní reči. Mnohí kynici preto pôsobia ako „pouliční kazatelia“. O dôležitosti reči pre kynický spôsob života vypovedá Diogenov zl. V B 411 (Diog. Laert. VI 65): „Keď Diogenes počul, ako oplzlo sa vyjadroval nejaký dobre vyzerajúci mladík, povedal mu: *Nehanbiš sa vyťahovať olovenú dýku z pošvy zo slonoviny?*“ O tom, že kynická kritika konvenčnej morálky bola podriadená určitému poriadku, hovorí pasáž z Julianovej IX. reči (Julian., *Orat.* IX [= VI] 15, p. 197 B-D): „... keď raz v spoločnosti ľudí, medzi ktorými bol aj Diogenés, akýsi mladík s náležitým zvukom uvoľnil vetry, kynik ho uderil palicou a takto okríkol: *Ty vyvrheľ jeden! Prečo začínaš pohrdať mienkou davu práve takýmto spôsobom? Ved' si v živote ešte nič poriadne neurobil, aby si si mohol na verejnosti takéto veci dovoliť.*“ Julian k anekdote pripája tento komentár: „Takýmto spôsobom presadzoval [scil. Diogenés] názor, že človek by mal najskôr zvíťaziť nad rozkošou a nad hnevom. Až potom by mal vstúpiť do tretieho a naozaj rozhodujúceho zápasu, v ktorom sa celkom obnažený postaví proti názorom väčšiny, ktoré sú pre mnohých ľudí zdrojom tých najväčších nešťastí.“

Ak by sme Antisthenovu tézu (*tí, ktorí nadobudli rozumnosť, nemajú študovať, aby ich nepokazili veci, ktoré sú im cudzie*) čítali so zreteľom na Diogenov súhrn Antisthenovho učenia (V A 134), dostala by sa do „napätia“ s tézou, že nik nás nepripraví o zdatnosť, keď sme ju raz nadobudli: *ἀναφαίρετον ὄπλον ἡ ἀρετή* (zdatnosť je zbraň, ktorú nemožno nikomu vziať). Alebo by naznačovala kritický odstup od tzv. etického intelektualizmu (porovnaj Aristot., *Ethic. Nic.* 1144b17-30; *Ethic. Eud.* 1216b3-25; *Ethic. Eud.* 1229a14-16; *MM* 1190b28-32; *MM* 1183b8-11; *MM* 1198a10-15), lebo by nekorešpondovala s predstavou, že čisté vedenie dobra postačuje na to, aby sme žili blažene. Antisthenov dôraz na rozumnosť nie je iba záležitosťou vedenia, ale spája sa aj s námahou a s duševným cvičením, čo by mohlo znamenať, že zdatnosť, ktorú prestaneme cvi-

čiť, sa oslabí a môže sa dokonca zmeniť na špatnosť. Aj preto Antisthenés kladie väčší dôraz na vykonané (vlastné) činy než na nadobudnuté (cudzie) náuky (V A 134): τὴν τ' ἀρετὴν τῶν ἔργων εἶναι, μήτε λόγων πλείστων δεομένην μήτε μαθημάτων (zdatnosť sa týka činov a nepotrebuje veľa slov ani náuk). V podobnom duchu hovorí aj Xenofón v *Spomienkach* (Mem. I 2,20), že styk s dobrými ľuďmi je cvičením sa v zdatnosti, ale styk so špatnými je jej záhubou (ὡς τὴν μὲν τῶν χρηστῶν ὁμιλίαν ἄσκησιν οὔσαν τῆς ἀρετῆς, τὴν δὲ τῶν πονηρῶν κατάλυσιν). Bližšie pozri Susan Prince, „Socrates, Antisthenes, and the Cynics“, s. 88-89.

V A 162

STOB. II 31,33: Ἀντισθένης ὁ Σωκρατικός φιλόσοφος ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τινος, ποῖος στέφανος κάλλιστός ἐστιν, εἶπεν, „ὁ ἀπὸ παιδείας.“ [= EXCERPTA E MS. FLOR. IOANN. DAMASC. II 13, 33].

Stob. II 31,33: Sókratovský filozof Antisthenés na otázku, ktorý veniec je najkrajší, odpovedal: „Ten, ktorý človek dostane za zásluhy vo výchove.“ [= *Excerpta e Ms. Flor. Ioann. Damasc. II 13,33*].

Komentár: Jeden z výrokov, ktorý dosvedčuje, že Antisthenés kladie na vzdelanie a výchovu (παιδεία) veľký dôraz, ale zároveň ju reinterpretuje v sókratovskom duchu, t. j. stavia ju proti tradičnej agonistickej výchove. Porovnaj zl. V A 163.

V A 163

STOB. II 31,68: Ἀντισθένης· δεῖ τοὺς μέλλοντας ἀγαθοὺς ἄνδρας γενήσεσθαι τὸ μὲν σῶμα γυμνασίῳ ἀσκεῖν, τὴν δὲ ψυχὴν παιδεύσει. [= EXCERPTA E MS. FLOR. IOANN. DAMASC. II 13,68].

Stob. II 31,68: Antisthenov výrok: Tí, čo sa chcú stať dobrými mužmi, si majú telo cvičiť telocvikom a dušu výchovou. [= *Excerpta e Ms. Flor. Ioann. Damasc., II 13,68*].

Komentár: Sókratovskí spisovatelia kládli dôraz tak na cvičenie tela, ako aj na výchovu k zdatnosti, resp. hľadali analógiu medzi telesným a duševným cvičením (pričom sa často odvolávali na hippokratovské koncepcie spojitosti

medzi telesným s duševným): tak ako sme si privykli cvičiť svoje telo, aby nechorľavelo, mali by sme cvičiť aj svoju dušu, aby bola zdravá, t. j. aby sa dokázala správne rozhodovať za každých okolností. Porovnaj napr. Xenoph., *Mem.* I 3,5, kde je vyobrazená Sókratova striedmosť v jedení v súlade s jeho umiernenosťou.

Antisthenov výrok by sme mohli dať do vzťahu s neskoršími kynikmi: Cvičenie (*ἄσκησις*) sa stane východiskom kynického posilňovania v indiferentnosti, t. j. procesu ovládnutia vášní (*ἐγκράτεια*), aby sa človek mohol stať skutočne slobodnou bytosťou (*ἐλευθερία*). Proces *ἄσκησις* sa týka rovnakou mierou telesnej aj duševnej oblasti.

A. Henrichs („Zwei Fragmente über die Erziehung“, s. 45-53) dáva do vzťahu so zlomkom V A 163 (= zl. 64 Caizzi) maximu pochádzajúcu z papyru neznámeho autora prelomu 5. – 4. stor. pred Kr. (Universität Köln, Oxynhyrchos Nr. 4), ktorý sa zaoberá výchovou (*περὶ παιδείας*): „Hospodár kultivuje pôdu, filozof svoju prirodzenosť“ (*ὁ μὲν γεωργὸς τὴν γῆν, ὁ δὲ φιλοσοφῶν τὴν φύσιν ἐξημεροῖ*; porovnaj pythagorovskú verziu tejto maximy, v ktorej je uvedená *duša* namiesto *prirodzenosti*; *Sententiae Pythagoreorum* 154: *ὁ μὲν γεωργὸς τὴν γῆν, ὁ δὲ φιλοσοφῶν τὴν ψυχὴν ἐξημεροῖ*). A. Henrichs jej autorstvo pripisuje Antisthenovi (určitú analógiu by sme mohli hľadať v postave Sókrata, ktorú zobrazuje Xenofón v spise *O prosperujúcej domácnosti*). F. Decleva Caizzi (*AF*, s. 110) odkazuje na Stobaiov kódex, ktorý dáva do priameho vzťahu výrazy *παιδεύσει* a *λόγος*, čím je podľa nej zdôraznená antisthenovská myšlienka, že výchova sa zakladá na činnosti *logu*.

Henrichsov názor na Antisthenovo autorstvo sa nedá priamo doložiť na základe zachovaných zlomkov. V textoch 5. stor. pred Kr. sa pomerne často používali metafory obrábania pôdy, pestovania rastlín a chovu živočíchov na priblíženie procesu výchovy, resp. na opis prirodzenosti človeka; porovnaj Pind. N. 8.40 – 42; Eurip., *Hec.*, 592 – 602; Antipho Soph., zl. 60 Pendrick (= Stob., *Anth.* II 31,39) atď.

V A 164

GNOM. VAT. 743, n. 3: *ὁ αὐτὸς [scil. Antisthenes] εἶπε τοὺς ἀπαιδευτοὺς ἐνύπνια ἐγρηγορότα.*

Gnom. Vat. 743 n. 3: Ten istý Antisthenés nazval nevzdelaných bdejúcimi snami.

Komentár: F. Decleva Caizzi (*AF*, s. 111) dáva zlomok z *Vatikánskeho gno-*

mológia do súvislosti s dvomi Hérakleitovými zlomkami: *netreba konať a hovoriť ako spiaci, lebo aj vtedy sa nám zdá, že konáme a hovoríme* (οὐ δεῖ ὥσπερ καθεύδοντας ποιεῖν καὶ λέγειν· καὶ γὰρ καὶ τότε δοκοῦμεν ποιεῖν καὶ λέγειν, DK 22 B 73); *ostatným ľuďom je skryté, čo robia v bdení, ako im uniká aj to, čo robia v spánku* (...τοὺς δὲ ἄλλους ἀνθρώπους λανθάνει ὅκόσα ἐγερθέντες ποιοῦσιν, ὥκωσπερ ὅκόσα εὖδοντες ἐπιλανθάνονται, DK 22 B 1, záver).

K zlomkom, ktoré uvádza F. Decleca Caizzi, by sme mohli pričleniť Hérakleitov zl. DK 22 B 114, v ktorom sa dáva do súvislosti „spoločné“ s „rozumnými/bdejúcimi“: *keď hovoríme s rozumom (ξὺν νόῳ), treba sa posilňovať tým, čo je všetkým spoločné (ξυνῶ)*. Hérakleitos mohol vytvoriť protiklad *bdejúci* – *spiaci* s ohľadom na dobové politické a náboženské pomery, keď boli Gréci pod nadvládou Peržanov a vládcovia nerozumeli jazyku ovládaných, konkrétnejšie perzskí mágovia nerozumeli gréckym obetám, na ktorých sa museli úradne zúčastňovať; porovnaj zl. DK 22 B 107: „bezennými svedkami sú pre ľudí oči a uši, keď majú barbarské duše“ (pričom výraz *βάρβαρος* neoznačuje niekoho „hrubého“, ako mu rozumel Sextos Empeirikos, ale „toho, kto nehovorí grécky“; porovnaj K. Robb, „Psyche and Logos in the Fragments of Heraclitus“, český preklad M. Pokorného: *Hérakleitos z Efesu: Zkušenost a řeč*. Praha, 2008, s. 121-168). Hérakleitovho spiaceho, nechápajúceho (*ἄξύνετος*; porovnaj 22 B 1 DK) by sme mohli pochopiť ako človeka, ktorý sa nachádza mimo *spoločnej reči* (*λόγος*), t. j. mimo *rozumnosti aj skutočnosti* – podobne ako perzský *máγος*, ktorý nerozumie gréckej reči (ostáva uzavretý vo vlastnom jazyku), t. j. nerozumie tomu, čo sa pred ním odohráva. Analogicky by Antisthenov *nevzdelaný človek* (*ἀπαιδευτος*) prechádzal skutočným životom ako spiaci ovládaný svojimi snami, t. j. akoby nežil. Bez (sókratovského) vzdelania nemôžeme skutočne žiť a rozhodovať o svojom živote – bez adekvátnej výchovy žijeme v akomsi súvislom sne, v ilúzii života.

V A 165

GALEN. *protr.* 6: καλῶς οὖν καὶ ὁ Ἀντισθένης καὶ ὁ Διογένης, ὁ μὲν χρυσῇ πρόβατα καλῶν τοὺς πλουσίους καὶ ἀπαιδεύτους, ὁ δὲ ταῖς ἐπὶ τῶν κρημνῶν συκαῖς ἀπεικάζων αὐτούς. ἐκείνων τε γὰρ τὸν καρπὸν οὐκ ἀνθρώπους ἀλλὰ κόρακας ἢ κολοιοὺς ἐσθίειν, τούτων τε τὰ χρήματα μηδὲν μὲν ὄφελος εἶναι τοῖς ἀστείοις, δαπανᾶσθαι δ' ὑπὸ τῶν κολάκων.

Galen. *protr.* 6: Antisthenés a Diogenés sa veľmi vhodne vyjadrili o nevzdelaných boháčoch. Prvý ich nazval lenivými a hlúpyimi somárikmi, druhý ich prirovnal k figovníkom na strmých svahoch. Lebo ich plody vraj nejedia ľudia,

ale havrany a kavky. A podobne aj majetok nevzdelaných boháčov neprináša žiaden úžitok riadnym ľuďom, ale prejedajú ho pochlebovači.

Komentár: Galénos z Pergamu (*Γαληνός ὁ Περγαμηνός*; 129 – 200 po Kr.), slávny grécky lekár a vzdelanec, parafrázuje vo xvojom *Protrepiku* (*Adhortatio ad artes addiscendas* 6) gnómu, ktorá má pravdepodobne kynicko-stoický pôvod (kritika nevzdelanosti v umení vedenia života a nadobúdania skutočného bohatstva). Odkaz na havrany, kavky a pochlebovačov pripomína antisthenovský jazyk (porovnaj napr. zl. V A 130 – V A 132).

V A 166

GNOM. VAT. 743 n. 6: ὁ αὐτὸς [scil. Antisthenes] πυνθανομένου τοῦ τυράννου, τί δήποτε οὐχ οἱ πλούσιοι πρὸς τοὺς σοφοὺς ἀπίασιν, ἀλλ' ἀνάπαλιν, εἶπεν· „ὅτι οἱ σοφοὶ μὲν ἴσασιν ὧν ἐστὶν αὐτοῖς χρεῖα πρὸς τὸν βίον, οἱ δ' οὐκ ἴσασιν, ἐπεὶ μᾶλλον χρημάτων ἢ σοφίας ἐπεμελοῦντο.“ [= STOB. 3,46 Meineke (= EXCERPTA E MS. FLOR. IOANN. DAMASC. II 13,135); MAXIM. 17,38 p. 320 Philipps; GNOM. VINDOB. 97; ANTON. I, L 26; GNOMIC. BASIL. 29; GNOM. COD. PAL. 122 f. 128^v n. 4].

Gnom. Vat. 743 n. 6: Na otázku tyrana, prečo sa bohatí neutiekajú o pomoc k múdрым, ale je to naopak, ten istý Antisthenés odpovedal: „**Pretože múdri vedia, čo potrebujú pre život, ale bohatí nie, pretože sa v živote viac zaujímali o peniaze ako o múdrosť.**“ [= Stob., *Anth.* 3,46 Meineke (= *Excerpta e Ms. Flor. Ioann. Damasc.* II 13,135); Maxim. 17,38 p. 320 Philipps; *Gnom. Vindob.* 97; Anton. I, L 26; *Gnomic. Basil.* 29; *Gnom. Cod. Pal.* 122 f. 128^v a n, 4].

Komentár: Podľa Diogena Laertskeho (II 69) na tú istú otázku Aristippos odpovedal rovnako syrakúzskeму tyranovi Dionysiovi I. (430 – 367 pred Kr.).

Platónov Sókratés v *Ústave* vkladá analogické rozprávanie do politického kontextu, ktorý problematizuje pojem *užitočnosť* – terajší politickí správcovia sú pre obec neužitoční (aj keď si to o sebe nemyslia), lebo nie sú schopní vládnuť a, naopak, skutočnými kormidelníkmi sú tí, ktorých označujú za neužitočných tárajov (Plat., *Resp.* 489b5 a n.): *nie je prirodzené, ... aby múdri chodili k dverám boháčov; a kto vyslovil tento vtíp, nehovoril pravdu; pravda je, prirodzene, to, že ... kto si žiada vládu, musí ísť k dverám toho, kto vie vládnuť.* Na základe Aristotelovej zmienky (*Rhet.* 1391a8 a n.) by sme mohli pôvodné rozprávanie prisúdiť básnikovi Simonidovi, ktorý odpovedá na otázku, či je lepšie byť bohatý, alebo múdry (*σοφός* = „mudrc“, možno aj vo význame „bás-

nik“!): *lepšie je byť bohatý, lebo múdrych vidím vyčkávať pri prahoch boháčov* (k tomu porovnaj K. Joël, *Der echte und der Xenophontische Sokrates*, zv. II., s. 81; Adam, *The Republic of Plato*, zv. II, s. 13). Nie je však vylúčené ani to, že Platón mal na mysli Antisthena, resp. iného sókratovca (možno Aristippa; porovnaj Diog. Laert. II 69), ktorý mohol ironizovať Platónove neúspešné pokusy o výchovu syrakúzskeho panovníka (porovnaj Winckelmann, *Antisthenis fragmenta*, s. 58).

VA 167

DIOG. LAERT. VI 6: τοιαῦτ' ἔφη [scil. Antisthenes], θεῖν ἐφόδια ποιεῖσθαι ἃ καὶ ναυαγήσαντι συγκολυμβήσει. [= ARSEN. p. 108, 3-4]. ὀνειδιζόμενός ποτ' ἐπὶ τῷ πονηροῖς συγγενέσθαι, „καὶ οἱ ἰατροί,“ φησί, „μετὰ τῶν νοσοῦντων εἰσὶν, ἀλλ' οὐ πυρέττουσιν.“

Diog. Laert. VI 6: Antisthenés povedal, že na loď si treba zobrať to, čo bude s nami plávať aj keď stroskotá [= Arsen., s. 108, 3-4].¹ Keď ho raz niekto karhal za to, že sa stretáva so zlými, odpovedal mu: „Aj lekári sa stýkajú s chorými, a nedostanú od nich horúčku.“²

Komentár: Ide o dva oddelené výroky, pochádzajúce pravdepodobne z nejakej neskoršej zbierky výrokov.

¹ Antisthenés má na mysli správny vzťah k životu a k sebe, ktorý nám nemôže odplávať, t. j. nemôžeme ho stratiť, ak sme ho raz získali prácou na sebe (porovnaj Diog. Laert. VI 105). Antisthenés chápe zdatnosť konania v sókratovskom zmysle, t. j. ako spôsob života, ktorý sa nemení pôsobením vonkajšieho vplyvu, ale vnútorným rozhodovaním (porovnaj zl V A 134 SSR).

² Zrejme ide o kynický motív (porovnaj AK, s. 145): Kynik sa nezaobiera iba svojím vlastným životom, ale aj stavom ostatných ľudí, najmä tých, ktorí zaostávajú vo svojom etickom rozvoji (kynik pôsobí ako „ľudový kazateľ“). J. Moles („Honestius quam ambitiosius“, s. 106) charakterizuje kynický postoj ako blízky kresťanskému spôsobu života; fráza, ktorú Diogenés Laertský prisudzuje Antisthenovi, korešponduje s obrazom Antisthena v Xenofóntovom *Symposii* (4, 37). Doxografi však pripisujú podobné výroky aj Aristippovi a Diogenovi zo Sinópe.

V A 168

DIOG. LAERT. VI 5: γνωρίζου ποτὲ πρὸς αὐτὸν ἀποδυρομένου ὡς εἴη τὰ ὑπομνήματα ἀπολωλεκώς, „ἔδει γάρ,“ ἔφη [scil. Antisthenes], „ἐν τῇ ψυχῇ αὐτὰ καὶ μὴ ἐν τοῖς χαρτίοις καταγράφειν.“ [= ARSEN., p. 107,18-20].

Diog. Laert. VI 5: Keď sa mu raz nejaký žiak sťažoval, že stratil svoje poznámky, povedal mu: „Mal by si si ich skôr zapisovať do duše ako do zošita. [Arsen., p. 107,18-20].

Komentár: F. D. Caizzi (AF, s. 128) dáva tento motív do súvislosti s miestom v II. kn. Diogenových Životopisov (Diog. Laert., II 33), kde sa uvádza, že Sókratés hovoril ironicky o práci kamenárov, ktorí sa usilovali o čo najdokonalejšie mramorové podoby stvárňovaných originálov, ale vôbec sa nestarali o seba, t. j. neusilovali sa o to, ὡς μὴ ὁμοίους τῷ λίθῳ φαίνεσθαι (aby sa nezdalo, že sú sami podobní kameňom). Porovnaj taktiež Gnom. Vat. 49; K. Joël, *Der echte und der Xenophontische Sokrates*, zv. II., s. 321.

V A 169

DIOG. LAERT. VI 4: ἐρωτώμενος διὰ τί ὀλίγους ἔχει μαθητάς, ἔφη [scil. Antisthenes] „ὅτι ἀργυρεὰ αὐτοὺς ἐκβάλλω ῥάβδῳ.“ [= ARSEN. p. 107,14-15]. ἐρωτηθεὶς διὰ τί πικρῶς τοῖς μαθηταῖς ἐπιπλήττει, „καὶ οἱ ἰατροί“, φησί, „τοῖς κάμνουσιν.“

Diog. Laert. VI 4: Keď sa ho pýtali, prečo má tak málo žiakov, [scil. Antisthenes] povedal: „Odháňam ich striebornou palicou.“ [= Arsen., p. 107,14-15]. Na otázku, prečo tak kruto kára svojich žiakov, odpovedal: „Aj lekári to robia svojim pacientom.“

Komentár: Obrazný rámec tohto zlomku by mohli tvoriť verše Hom. *Od.* 24.2 a n., kde Hermés, prevádzač duší, drží v ruke *zlatý prút*, ktorým uspáva oči smrteľníkov, a *skriekajúce* duše ho poslušne nasledujú (k tomu porovnaj Antisthenov titul *O čarovnom prúte*, *Περὶ τῆς ῥάβδου*; V A 41).

Palica (ῥάβδος) je všeobecným znakom učiteľa (porovnaj G. Giannantoni, *SSR*, IV, Poznámka 24) a symbolizuje Antisthenovu výchovu (porovnaj F. D. Caizzi, AF, s. 83). Avšak možno predpokladať, že palicu ako atribút učiteľa Antisthenovi až dodatočne prisúdila doxografická literatúra, ktorá chcela zdôrazniť, že založil vlastnú školu v gymnázii Kynosarges (porovnaj V A 22).

Odpoveď Antisthena, že zaháňa žiakov, ktorých kruto kára, striebornou palicou, by sme mohli chápať aj v tom zmysle, že za svoje učenie požaduje vy-

soké školné (grécky obolos bol pôvodne strieborným prútom), ktoré jeho žiaci buď nemajú, alebo ho odmietajú zaplatiť (AK, s. 146).

Platón (porovnaj *Apol.* 19d a n.) učinil z postoja k poplatkom za vyučovanie jeden z hlavných bodov diferencovania medzi Sókratom a sofistami: Sókratés odmietal peniaze za svoje umenie, zatiaľ čo sofisti sa predhánali vo výške poplatkov za rečnícku výchovu. Pripomeňme, že v sókratovskej literatúre 4. stor. pred Kr. má vzťah k poplatkom viacero podôb. Porovnaj Plat., *Hipp. Ma.* 281b6, kde Sókratés hovorí Hippiovi s jemnou iróniou, že je skutočne múdry a dokonalý, lebo berie od mladíkov, ktorých vyučuje, veľké poplatky, ale odpláca sa im ešte väčšou hodnotou. Helenistickú obdobu tejto pasáže nájdeme v I. kn. Senecových *Dobrodení*, ktorá naznačuje, že takisto Sókratés prijímal od svojich žiakov dary, aj keď nie peňažné. Porovnaj Sen., *De benef.* 1.8.1 (prel. V. Bahník, *O dobrodiních*, 1991): „Sókratovi nabízeli mnoho darů, každý podle svých možností, a tu Aischinés, chudý žák, řekl: *Nenalézám nic tebe hodného, co bych ti mohl darovat, a tímto jediným způsobem se cítím chudý. A tak ti daruji to jediné, co mám, sám sebe. Prosím, abys laskavě přijal tento dar, ať je jakýkoli, a myslí na to, že i když ti druzí dali mnoho, víc si toho ponechali.* A Sókratés mu odpověděl: *Proč by tvůj dar neměl být velký? Ledaže si sám sebe málo ceníš. Já budu proto dbát na to, abych ti tebe vrátil lepšího, než jsem tě přijal.* A tak Aischinés tímto darem překonal Alkibiadovu štedrost, která byla tak velká jako jeho bohatství, a všechny dary ostatních bohatých mladíků“ (porovnaj Aelianus, *Var. Hist.* 9.29, kde Sókratés napriek Xantipiným protestom, odmietne Alkibiadov veľký dar). Staršia sókratovská literatúra kladla dôraz na to, že Sókratés prijímal od priateľov dary len na to, aby zabezpečil svoje základné potreby. Porovnaj Xenoph., *Oecon.*, 2.8; Diog. Laert., II 24-25 atď. Keď Aristippovi ktosi vyčítal, že si Sókratov žiak necháva platiť za učenie, odpovedal, že na tom nie je nič zlé, lebo aj Sókratés, ktorému posielali priatelia obilie a víno, si trochu bral a zvyšok vracal (Diog. Laert., II 74). Porovnaj Diog. Laert., II 80, kde na Sókratovu otázku, *z čoho má tak veľa peňazí*, odpovedá Aristippos, že *z toho, z čoho má on tak málo*, t. j. z učenia. Zaujímavý, takmer kynický motív sa objavuje v Xenofóntových *Spomienkach*, kde sa platenie prirovnáva k otroctvu (*Mem.*, I 2, 5-6; prel. E. Šimovičová): „Nepodporoval [scil. Sókratés] ziskuchtivosť u svojich žiakov, naopak, odvracal ich aj od iných žiadostivostí. Nebral peniaze od ľudí, ktorí prejavili túžbu ho nasledovať. Bol presvedčený, že zrieknutím sa všetkých odmien si zachová slobodu. A o tých, čo si dávali za vyučovanie platiť, vravieval, že zotročujú sami seba, pretože musia učiť, keď už raz berú peniaze. Čudoval sa, ako môže niekto požadovať peniaze za to, že učí iného cnosti. Či si neuvedomuje, že najväčším úžitkom preň je to, že si získa nového priateľa? Alebo má vari strach, že mu žiak, ktorý sa jeho pričinením stal poriadnym človekom, nebude dostatočne zaviazaný

vd'akou? Sókratés nikdy nikomu nič podobné nesľuboval, veril však, že žiaci, ktorí sa hlásili k jeho učeniu, po celý život budú dobrými priateľmi jemu i medzi sebou navzájom“ (porovnaj *Mem.*, I 6, 5 a n.). V podobnom duchu necháva Xenofón prehovoriť Sókrata pred aténskym zhromaždením (*Apol.*, 16; prel. A. Kalaš): „Poznáte niekoho, kto otročí túžbam tela menej ako ja? Alebo niekoho z ľudí, kto je odo mňa štedrejší? Ved' od nikoho neprijímam dary ani nedosťávam mzdu. Koho by ste právom označili za spravodlivejšieho ako človeka, ktorý je taký spokojný so svojím terajším stavom, že netuží po ničom, čo patrí inému?“ Porovnaj taktiež Diog. Laert., III 9 o Platónovi, ktorý prijal od Dionysia veľký peňažný dar 80 talentov. Podľa inej tradície Platónov nasledovník v Akadémii Speusippos bral od všetkých žiakov peniaze na rozdiel od Platóna, ktorý od akademikov nepožadoval žiadne poplatky (Diog. Laert., IV 2). V tomto kontexte neprekvapuje, že v Diogenovej správe [= V A 169] sa objavuje ďalší Sókratov žiak, Antisthenés, ktorý požadoval honorár za svoje učenie. Historická hodnota tejto správy je však pochybná, keďže samotná otázka platenia nadobúda v rôznych kontextoch rôzne významy. Okrem toho je pravdepodobné, že Antisthenés nebol učiteľom na spôsob sofistov alebo Platóna či Aristotela (legenda o Antisthenovej škole mohla vzniknúť v doxografickej literatúre, ktorá hľadala prepojenie medzi Sókratom, kynikmi a stoikmi). Bližšie pozri štúdiu Davida Blanka, „Socratics versus Sophists on Payment for Teaching“, s. 1-49.

VA 170

ISOCRAT. *adv. soph.* [XIII] 1-6: εἰ πάντες ἤθελον οἱ παιδεύειν ἐπιχειροῦντες ἀληθῆ λέγειν καὶ μὴ μείζους ποιεῖσθαι τὰς ὑποσχέσεις ὧν ἔμελλον ἐπιτελεῖν, οὐκ ἂν κακῶς ἤκουον ὑπὸ τῶν ἰδιωτῶν [. . .] τίς γὰρ οὐκ ἂν μισήσειεν ἅμα καὶ καταφρονήσειεν πρῶτον μὲν τῶν περὶ τὰς ἔριδας διατριβόντων, οἳ προσποιῶνται μὲν τὴν ἀλήθειαν ζητεῖν, εὐθὺς δ' ἐν ἀρχῇ τῶν ἐπαγγελμάτων ψευδῆ λέγειν ἐπιχειροῦσιν; [. . .] (3) οὗτοι τοίνυν εἰς τοῦτο τόλμης ἐληλύθασιν, ὥστε πειρῶνται πείθειν τοὺς νεωτέρους ὡς, ἣν αὐτοῖς πλησιάζωσιν, ἃ τε πρακτέον ἐστὶν εἴσονται καὶ διὰ ταύτης τῆς ἐπιστήμης εὐδαίμονες γενήσονται. καὶ τηλικούτων ἀγαθῶν αὐτοὺς διδασκάλους καὶ κυρίους καταστήσαντες οὐκ αἰσχύνονται τρεῖς ἢ τέτταρας μῶνς ὑπὲρ τούτων αἰτοῦντες. (4) [. . .] καὶ λέγουσι μὲν ὡς οὐδὲν δέονται χρημάτων, ἀργυρίδιον καὶ χρυσίδιον τὸν πλοῦτον ἀποκαλοῦντες, μικροῦ δὲ κέρδους ὀρεγόμενοι μόνον οὐκ ἀθανάτους ὑπισχνοῦνται τοὺς συνόντας ποιήσιν. ὁ δὲ πάντων καταγελαστότατον, (5) ὅτι παρὰ μὲν ὧν δεῖ λαβεῖν αὐτοὺς τούτοις μὲν ἀπιστοῦσιν οἷς μέλλουσι τὴν δικαιοσύνην παραδῶσειν, ὧν δ' οὐδὲ πώποτε διδάσκαλοι γεγόνασιν, παρὰ τούτοις τὰ παρὰ τῶν μαθητῶν μεσεργυοῦνται [. . . (6) . . .] τοὺς δὲ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν σωφροσύνην ἐνεργαζομένους πῶς οὐκ ἄλογόν ἐστιν μὴ τοῖς μαθηταῖς μάλιστα πιστεύειν; οὐ γὰρ δὴ

που περὶ τοὺς ἄλλους ὄντες καλοὶ κάγαθοὶ καὶ δίκαιοι περὶ τοὺτους ἐξαμαρτῆσονται δι' οὓς τοιοῦτοι γεγόνασιν.

Isocr. *adv. soph.* [XIII] 1-6: Keby chceli všetci, čo sa zaoberajú výchovou, hovoriť pravdu, a nesľubovali viac, ako hodlajú splniť, nemali by zlú povesť u radových občanov [...] Ved' kto by neznenávidel a nepohrdal jednak tými, čo sa vyžívajú v hádkach, jednak tými, čo predstierajú, že hľadajú pravdu, a pritom sa hneď od začiatku celého tohto podujatia¹ usilujú len o klamstvo?² [...] (3) Dospeli až do takého stupňa drzosti, že sa pokúšajú presvedčiť tých najmladších, že ak sa dostanú do ich blízkosti, budú vedieť, ako má človek správne konať, a že ich táto múdrosť privedie ku šťastiu.³ Bohorovne sa teda pasujú za znalcov a učiteľov takýchto veľkých dobier a nehanbia sa za ich sprostredkovanie vypýtať tri či štyri míny.⁴ (4) [...] A pritom vyhlasujú, že vôbec nepotrebujú majetok, pričom bohatstvo ironicky nazývajú „peniažtekmi“ a „zlatkami“. Napriek tomu túžba po takomto malinkom zisku ich vedie až k tomu, že svojim zverencom div že nesľubujú nesmrteľnosť. Zo všetkého je však najzábavnejšie to, (5) že nedôverujú tým, ktorí im dlžia peniaze za onú zdanlivú výuku spravodlivosti. Peniaze od svojich žiakov si totiž dávajú ukladať akoby do zálohy u tých, ktorých nikdy nič neučili. [...] (6) ...] Možno si predstaviť niečo absurdnejšie ako situáciu, že učitelia zdatnosti a zdržanlivosti najviac nedôverujú práve svojim žiakom?⁵ Ved' ak by boli dokonalí a spravodliví voči ostatným, nie je možné, aby sa prehrešovali práve voči tým, vďaka ktorým sa takými stali.

Kontext Isokratovho spisu *Κατὰ τῶν σοφιστῶν*: Isokratés rozvíja polemiku najprv proti eristickým mysliteľom (*Adv. soph.*, 1-8), potom proti tým, čo sa profesionálne venujú politickému rečníctvu (*Adv. soph.*, 9-14), proti ktorým formuluje svoje vlastné princípy (*Adv. soph.*, 14-18), a napokon proti autorom tzv. *τέχναι*, čiže príručiek rétoriky (*Adv. soph.*, 19-22). Spomedzi eristikov obviňuje najmä tých, ktorí trávia čas verbálnymi spormi (*περὶ τὰς ἐριδας*), ktoré iba zdanlivo hľadajú pravdu (*τὴν ἀλήθειαν ζητεῖν*), no v skutočnosti hovoria lož (*ψευδῆ λέγειν*). Eristici dospeli tak ďaleko, že vo svojej bezočivosti sa snažia presvedčiť (*πειθεῖν*) mladých ľudí, že ak sa budú učiť od nich, dozvedia sa, ako sa majú správať, a vďaka tomuto vedeniu (*διὰ ταύτης ἐπιστήμης*) sa stanú šťastnými (*εὐδαίμονες*). Za svoje vyučovanie žiadajú odmenu vo výške 3 až 4 míny. Ale predávať také veľké bohatstvo za takú nízku cenu iste nie je znakom múdrosti! – ironicky poznamenáva Isokratés. Hovorí, že nepotrebujú majetky a že bohatstvom opovrhujú. Zo všetkého je však najsmešnejšie to, že nedôverujú ľuďom, ktorých sami vyučujú spravodlivosti, a žiadajú si záruky od tých, ktorí nie sú ich žiakmi. Takto podľa Isokrata idú sami proti sebe.

Komentár: Isokratov spis *Κατὰ τῶν σοφιστῶν* (*Proti sofistom*) by sme mohli

datovať pribl. rokom 390 pred Kr. Isokratés ho napísal účelovo tesne predtým, ako otvoril svoju školu, aby upriamil pozornosť na prednosti vlastnej výchovy a nedostatky iných vzdelávacích inštitúcií. Isokratés sa snaží o vymedzenie nového priestoru pre výchovu tým, že sa dištancuje od všetkých podôb dobovej παιδεία (porovnaj *Panath.* 18).

Isokratov útok sa nemusel týkať priamo osoby Antisthena (podobne ako v *Helene*), resp. nemusel sa týkať len Antisthena, ale mohol mieriť na viacerých nemenovaných sókratovcov a sofistov (Isokratés mohol mať na tomto mieste na mysli najmä Eukleida a jeho záľubu v dialektických argumentoch pochopených ako σοφίσματα). Anonymná kritika je bezpochyby vedomá – ide o typický prostriedok rétorickej stratégie, ktorý často využíva aj Platón a iní doboví spisovatelia s rečníckym vzdelaním. Ich poslucháči podľa všetkého dokázali identifikovať tých, na ktorých Isokratés útočí – predovšetkým kvôli cvičeniu v eristickom dokazovaní (porovnaj Platónov výklad eristiky v *Sofistovi*, s. 225-226).

Nemeckí historici (porovnaj H. Usener, *Quaestiones Anaximeneae*, s. 12; F. Überweg, *Untersuchungen über die Echtheit und Zeitfolge Platonischer Schriften*, s. 257-258) dokazovali, že Isokratova polemika v § 1 – 8 sa obracia priamo proti Antisthenovi: argumentovali najmä znením titulov v VI. a VII. zv. Diogenovho katalógu (porovnaj V A 41): *Pravda, Spis proti logike o dialektickom skúmaní, O dialekte, Eristický dialóg o používaní mien, O otázke a odpovedi, Mienky alebo eristický spis*. F. Überweg sa postavil proti téze L. Spengela (*Isokrates und Platon*, s. 27 a n.), že úvod Isokratovho spisu napáda megarikov, aj proti téze H. Bonitza (*Platonische Studien*, s. 136), že útočí proti Platónovi. F. Überweg vylúčil možnosť, že by Isokratés narážal na megarských alebo na Platóna (Eukleidés bol v tom čase v Megare a Platón ešte neotvoril Akadémiu), takže mu ostal iba Antisthenés, ktorý už mal svoju školu a navyše napísal spis proti Isokratovi. F. Blass odmietol Überwegove argumenty, ale väčšina historikov ich prijala (K. Reinhardt, J. Zycha, K. Urban, P. Natorp, H. Raeder; porovnaj bibliografiu u Giannantonioho, *SSR*, s. 272).

W. Jaeger je presvedčený, že Isokratés polemizuje s Platónovým *Prótagorom* a *Gorgiom* (*Paideia*, III, s. 56-60, 144-146), hoci pripúšťa, že polemika by sa mohla týkať aj ďalších sókratovcov, najmä Antisthena (*Paideia*, III, s. 59).

Na Überwegove tézy nadviazal K. Münscher („Isokrates“, in: *RE* IX 2, 1916), stĺpce 2172 – 2173), ktorý poukázal na paralely medzi Isokratovými narážkami a antisthenovskými zlomkami: 1) Isokratovo spojenie ἀλήθειαν ζητεῖν a Antisthenov spis Ἀλήθεια; 2) Antisthenovo učenie o predvídaní budúcich ἀγαθά a κακά, ktoré potvrdzuje aj Sókratés v Platónovom dialógu *Lachés* (porovnaj M. Pohlenz, *Aus Platos Werkezeit*, 29 – 30; porovnaj K. Joël, *Der echte und der Xenophontische Sokrates*, zv. II., s. 146 a n.); 3) Antisthenovo presved-

čenie, že zdatnosti sa možno naučiť (porovnaj Diog. Laert., VI 10 [= V A 134] a Diog. Laert., VI 104-105 [= V A 135]: *hlásia sa [scil. kynici] k zásade, že zdatnosti sa možno naučiť*) korešponduje s Isokratovým názorom (poznamenajme však, že Isokratés polemizuje s tými, ktorí tvrdia, že dobrý žiak sa môže naučiť všetko od dobrého učiteľa; porovnaj *Adv. soph.*, 14-15, *Antid.*, 201-208); 4) – narážka na nesmrteľnosť, *ἀθανάτους*, v § 4 (porovnaj Diog. Laert., VI 105 [= V A 135]: *znakom tých, ktorí sa podobajú bohom, je to, že potrebujú len málo*); 5) – narážka na ukladanie peňazí do zálohy u tretej osoby, *μεσεγγυούντας*, v § 5 (porovnaj Diog. Laert. VI 9 [= V A 172]: – anekdota o pontskom mladíkovi, ktorý navrhol Antisthenovi, že ho kráľovsky pohostí, len čo dorazi jeho loď so slanými rybičkami); 6) Isokratov výraz *ἐπαγγελμα* („podujatia“, „prísľuby“) by mohol byť narážkou na Antisthenovo dielo (*Ἀληθεία*?). S Münscherovou analýzou súhlasia U. von Wilamowitz-Moellendorff (*Platon*, II, s. 108-109) a A. Burk (*Die Pädagogik der Isokrates*, 1923, s. 33-34).

G. Giannantoni (*SSR*, IV, s. 271-273) konštatuje, že Isokratove narážky sa dajú pripísať viacerým sókratovcom (vrátane Platóna a megarských), ale najlepšie ich možno vysvetliť, ak ich vzťahujeme na Antisthena – zdôrazňuje sa v nich totiž praktický aspekt učenia, ktorý bol príznačný práve pre Antisthena. Podobne argumentuje aj H. Gomperz, H. Maier, W. Jaeger a A. Patzer (porovnaj Giannantoni, *SSR*, IV, s. 272).

A. Brancacci (*Oikeios logos*, 97) sa domnieva, že Isokratés reaguje na konkrétne Antisthenovo dielo – pasáž z Isokrata konfrontuje s jedným z Antisthenových protreptík zachovaných u Dióna Chrysostoma, *Orat.*, XIII [= V A 208].

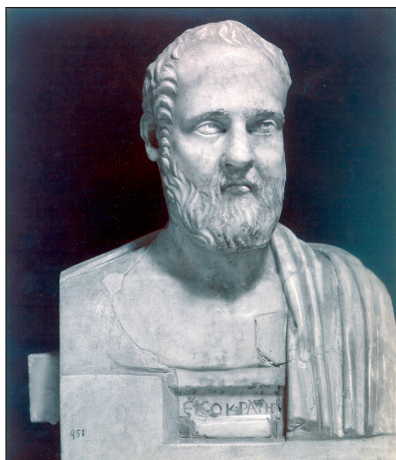
K. Joël (*Der echte und der Xenophontische Sokrates*, zv. I., s. 486) uvádza, že proti Antisthenovi je namierený aj § 21 Isokratovej reči *Proti sofistom*: Keď Isokratés hovorí, že „nikto by si nemal myslieť, že tvrdím, že spravodlivosť je naučiteľná“ (*καὶ μηδεὶς οἷσθω με λέγειν ὡς ἔστιν δικαιοσύνη διδακτόν*), tak polemizuje s tými istými osobami, na ktoré útočí v § 1 svojej *Heleny*. K. Joël ich identifikuje s Platónom (pričom má na mysli dialóg *Prótagoras* a diskusiu o naučiteľnosti zdatnosti). Proti Joëlovi namieta E. Holzner (*Platos Phaedrus und die Sophistenrede des Isokrates*, s. 32-35). S Joëlom, naopak, súhlasí K. Münscher.

¹ Výrazom *ἐπαγγελμα* („podujatia“, „prísľuby“) sa označovalo programové vyhlásenie učiteľov múdrosti (porovnaj Brancacci, „Sull’etica di Antistene“, s. 92). Isokratés pranieruje „programy“ (*ἐπαγγέλματα*) vychovávateľov, ktorí lákajú budúcich žiakov prísľubmi „pravdy“. Ich sľuby, ako aj celý ich „program“ je však podľa Isokrata iluzórny a v skutočnosti je len podsúvaním lží, o čom sa môžu presvedčiť, keď si vypočujú ich eristické diskusie. Bližšie pozri J. Cepko, „Antisthenés a paideia. K sókratovskému modelu výchovy“, s. 535-544.

² Viacerí historici (Überweg, Münscher, Wilamowitz-Moellendorff, Burk) sa

Obrázok 33:

Busta Isokrata štylizovaná podľa portrétu Hortensia alebo Catóna; rímska kópia gréckeho originálu z 2. stor. po Kr. (*Villa Albani*; Bildwerke 1, p. 216f., no. 70).

domnievajú, že Isokratés na tomto mieste naráža na Antisthenov spis *Ἀλήθεια* (*Pravda*), ktorého podtitul mohol znieť takto: *Περὶ τοῦ διαλέγεσθαι ἀντιλογικός* (*Spis proti logike o dialektickom skúmaní*). W. Jaeger (*Paideia*, III, s. 303) na základe Isokratovho používania slova *φιλοσοφία* (porovnaj *Adv. soph.*, 11, 18) ukazuje, že narážka je mienená širšie a týka sa celého krúžku sókratovcov.

³ Isokratés má možno na mysli Kleomandra z Kyrény, ktorý podľa Theofrasta (u Athénaiia, 567A) učil, ako dosiahnuť Šťastenu (*εὐτυχία*).

⁴ Porovnaj Plat., *Apol.* 20b, kde sa ironicky zmieňuje sofista Euénos z Paru, ktorý učí všetky občianske zdatnosti za päť mín.

⁵ Porovnaj Plat., *Gorg.* 519c, 460e.

VA 171

DIOG. LAERT. VI 3: *πρὸς τε τὸ Ποντικὸν μειράκιον μέλλον φοιτᾶν αὐτῷ καὶ πυθόμενον τίνων αὐτῷ δεῖ, φησί [scil. Antisthenes], „βιβλαρίου καινοῦ καὶ γραφείου καινοῦ καὶ πινακιδίου καινοῦ,“ τὸν νοῦν παρεμφαίνων. [= ARSEN., p. 107,7-10].*

Diog. Laert., VI 3: Pontskému chlapcovi, ktorý sa chcel u neho učiť, na otázku, čo na to potrebuje, odpovedal: „Novú knižku, nové pero a novú tabuľku na písanie.“¹ Ale chcel tým povedať, že potrebuje hlavne rozum. [= Arsen., p. 107,7-10].

Komentár: Ide o typický motív bohatého mladíka z cudziny, ktorý sa zo zvedavosti rozhodne pre štúdium filozofie. Sókratovsko-kynický charakter anekdoty spočíva v tom, že podmienkou filozofovania nie sú vonkajšie, mate-

riálne prostriedky, ale, naopak, je to schopnosť zaobísť sa bez nich. Porovnaj Kratés u Diogena Laertskeho (Diog. Laert., II 118).

¹ βιβλαρίου καινού και γραφείου καινού και πινακιδίου καινού. Slovná hračka s adjektívom καινός („nový“), ktoré sa dá v genitíve (καινού) rozložiť na dve podobne znejúce slová, και νοῦ („a rozum“).

V A 172

DIOG. LAERT. VI 8-9: ἐρωτηθεὶς ὑπὸ του, καδὰ φησι Φαινίας ἐν τῷ Περὶ τῶν Σωκρατικῶν [fr. 30 Wehrli = fr. 20 F.H.G. II, p. 299], τί ποιῶν καλὸς κάγαθός ἔσοιτο, ἔφη [scil. Antisthenes], „εἰ τὰ κακὰ ἃ ἔχεις ὅτι φευκτὰ ἐστὶ μάθοις παρὰ τῶν εἰδότην.“ [. . .] (9) πρὸς τὸ παρασχηματίζον αὐτὸ τῷ πλάστῃ μειράκιον, „εἰπέ μοι,“ φησὶν, „εἰ φωνὴν λάβοι ὁ χαλκός, ἐπὶ τίνι ἂν ὀίει σεμνυνθῆναι;“ τοῦ δ' εἰπόντος, „ἐπὶ κάλλει,“ „οὐκ αἰσχύνῃ οὖν,“ ἔφη, „τὰ ὅμοια γεγενηὺς ἀψύχῳ;“ Ποντικῷ νεανίσκῳ πολυωρῆσειν αὐτοῦ ἐπαγγελλομένου, εἰ τὸ πλοῖον ἀφίκοιτο τῶν ταρίχων, λαβὼν αὐτὸν καὶ δύλακον κενὸν πρὸς ἀλφιτόπωλιν ἦκε καὶ σαξάμενος ἀπῆει· τῆς δὲ αἰτούσης τὸ διάφορον, „ὁ νεανίσκος,“ ἔφη, „δῶσει ἐὰν τὸ πλοῖον αὐτοῦ τῶν ταρίχων ἀφίκηται.“ [= ARSEN., p. 108, 12-20].

Diog. Laert., VI 8-9: Keď sa ho niekto podľa Fainiovho¹ výkladu v spise *O sókratovcoch* [fr. 30 Wehrli = fr. 20 F.H.G II, p. 299] spýtal, čo má robiť, aby sa stal dokonalým mužom, odpovedal: „Stane sa tak, ak si u múdrych mužov osvojíš zásadu, že svojich zlých stránok sa človek dokáže zbaviť.“ [...] Mladíkovi, ktorý sa vytŕčal pred sochárom, aby sa ukázal krajším, ako bol v skutočnosti, povedal: „Keby začal nejaký krásny predmet z bronzu hovoriť, čím by sa podľa teba začal najviac chváliť?“ Keď mu mladík odpovedal, že za jeho krásny tvar, Antisthenés odvetil: „A ty sa nehanbíš, že máš radosť z toho istého ako dajaký neživý predmet?“ Keď akýsi pontský mladík navrhol Antisthenovi, že ho kráľovsky pohostí, len čo dorazí jeho loď so slanými rybičkami, zobral si prázdne vrece a mladíka priviedol k predavačke jačmeňa. Keď si vrece vrchovato naplnil a odchádzal, predavačke, ktorá žiadala zaplatiť, povedal: „Zaplatí tento mladík, keď dorazí jeho loď so slanými rybičkami.“² [= Arsen., p. 108, 12-20].

Komentár: Podľa všetkého ide o neskoršie kynické anekdoty, ktorých cieľom bola demonštrácia etických postojov prostredníctvom každodenných príbehov zo života (porovnaj Metroklés u Diog. Laert. VI 33 atď.). Porovnaj podobnú skupinu anekdotických rozhovorov medzi Diogenom a chlapcami (V B 394 – V B 414).

¹ Fainias z Eresu (*Φαινίας ὁ Ἐρέσιος*; pribl. 375 – 300 pred Kr.) bol žiakom Aristotela; venoval sa literárnemu a historickému skúmaniu. Podľa zmienok u Plútarcha patril k vplyvným dobovým autorom.

² Implicitná narážka na to, že Antisthenés si na rozdiel od Sókrata nechal platiť za svoje učenie. O sókratovcoch, ktorým platia žiaci za ich učenie, referuje Diogenés Laertský, II 62 (o Aischinovi), II 65 a II 80 (o Aristippovi). Navzdory doxografickým správam nemáme dostatok informácií o tom, aký postoj zaujímal Sókratovi žiaci k poplatkom za výučbu. Proti všeobecnej predstave o Platónovom Sókratovi, resp. Sókratovom Platónovi ako „nesofistickom učiteľovi“, ktorému žiaci neplatia za učenie morálneho charakteru (porovnaj viaceré narážky v *Apol.*), hovoria správy, že v Platónovej Akadémii sa platili určité poplatky (napr. za účasť na symposiách), aj keď sa pravdepodobne netýkali priamo výučby (porovnaj W. Jaeger, *Paideia*, III, s. 304).

V A 173

STOB. II 31,76: *ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τινος, τί διδάξει τὸν υἱόν, εἶπεν, „εἰ μὲν θεοὺς μέλλει συμβιοῦν, φιλόσοφον, εἰ δὲ ἀνθρώποις, ῥήτορα.“* [EXCERPTA E MS. FLOR. IOANN. DAMASC. II 13, 76; GNOM. VAT. 743 n. 7].

Stob. II 31,76: Keď sa raz niekto pýtal Antisthena, v akom odbore dá vyučiť syna, povedal: „Ak hodlá žiť s bohmi, nech sa stane filozofom, ak s ľuďmi, nech je rečníkom.“ [*Excerpta e ms. Flor. Ioann. Damasc.*, II 13,76; *Gnom. Vat.* 743 n. 7].

Komentár: Výrazy *φιλόσοφος* a *ῥήτορ* by sme mohli postaviť do protikladu, čo by poukazovalo na kritiku výchovy založenej výlučne na sofistickej rétorike: antisthenovská výchova by mala mať sókratovský ráz (porovnaj komentár k zl. V A 160). Analogicky Platón v závere *Gorgia* stavia proti sebe dva spôsoby života – filozofický a politický. Ak by sme Antisthenov zlomok čítali týmto spôsobom, jeho zmysel by korešpondoval s niektorými pasážami Platónových dialógov o potrebe prekonať svet ľudských záležitostí a priblížiť sa k tomu, čo je božské (stále).

Ak by sme nechápali výrazy *φιλόσοφος* a *ῥήτορ* ako zásadné protiklady (Kde by mal chlapec žiť, ak nie medzi ľuďmi?), potom by sme gnómu zo Stobaia mohli čítať ako obhajobu výchovy založenej na rečníctve – zrejme v takom zmysle, v akom uvažuje o rečníctve Xenofóntov Sókratés (*Mem.*, IV 6,15) alebo Antisthenés pri výklade polytropického Odyssea (porovnaj Porphyry., *Schol. ad Od. a* 1 = V A 187): „Ak sú mudrci (*οἱ σοφοί*) dobrí vo vedení rozpráv

(*διαλέγεσθαι*) a vedia vyjadriť tú istú myšlienku mnohými spôsobmi (*τὸ αὐτὸ νόημα κατὰ πολλοὺς τρόπους λέγειν*), možno povedať, že ovládajú mnoho obrátov (*τρόποι*) reči na tú istú tému. Potom ich možno pokojne nazvať mnohoobratnými (*πολύτροποι*).“

S ohľadom na Antisthenov vzťah k dobovej rétorike (porovnaj dôraz na etickú problematizáciu zdatnosti v rečiach *Aias* a *Odysseus*, bližšie pozri komentár k zl. V A 53 a V A 54) je málo pravdepodobné, že by Antisthenés dával rečníctvu podobné politické významy ako sofisti alebo Isokratés. Z tohto hľadiska je problematické uviesť Antisthenov zlomok ako motto k čítaniu Isokrata (porovnaj E. Alexiou, *Der Euagoras des Isokrates*, Berlin, 2010, s. V).

Marie-Odile Goulet-Cazé v štúdii o počiatkoch kynického vzťahu k náboženstvu („Religion and the Early Cynics“, s. 69) ukazuje, že Antisthenés nelenže veril v bohov (či Boha), ale prejavoval aj určitý stupeň zbožnosti. Svoj výklad opiera o zl. V A 176 (*Ten, kto chce byť nesmrteľný, má zbožne a spravodlivo žiť*), ku ktorému priraduje zl. V A 173, hoci tento zlomok nehovorí priamo o zbožnosti. Antisthenés podľa nej vychádza z opozície medzi božským a filozofiou (ktoré sú doménou jednoty a prirodzenosti) na jednej strane a ľuďmi a rétorikou (ktoré sú panstvom rozmanitosti a spoločenských konvencií) na strane druhej. Iba filozofia umožňuje človeku prekročiť oblasť ľudských záležitostí a dosiahnuť božské. Marie-Odile Goulet-Cazé je presvedčená, že raných kynikov zásadne ovplyvnilo Antisthenovo rozlíšenie medzi prirodzenosťou a kultúrou, ktoré kladlo väčší dôraz na prirodzenosť a menší na konvencie. Bez tohto Antisthenovho rozlíšenia, z ktorého vychádza celá kynická etika, by nevznikla Diogenova filozofia ani jeho „falšovanie obeživa“.

V A 174

STOB. II 2,15: Ἀντισθένης· οὐκ ἀντιλέγοντα δεῖ τὸν ἀντιλέγοντα παύειν, ἀλλὰ διδάσκειν· οὐδὲ γὰρ τὸν μαινόμενον ἀντιμαινόμενός τις ἰᾶται.

Stob. II 2,15: Antisthenov výrok: Toho, kto nám protirečí, nemáme v jeho reči zastavovať tým, že mu budeme protirečiť, ale treba ho poučiť. Ani blázniveho človeka nevylieči ten, kto je choromyseľný v opačnom smere.⁵⁴

Komentár: Výrok zo Stobaia by mohol byť praktickým vyjadrením Antisthenovej tézy o nemožnosti sporu (porovnaj zl. V A 152 a V A 153): proti

⁵⁴ Iný variant prekladu výroku: *Protirečiaci nemá zastavovať v reči toho, s ktorým si protirečí, ale má ho poučiť.*

teoreticky vedenej rozprave sa kladie dôraz na praktický príklad. Porovnaj zl. V A 159; S. Prince, „Socrates, Antisthenes, and the Cynics“, s. 82 a n.

Podľa Röcka (*Der unverfälschte Sokrates*, s. 67 – 68) Stobaiov výrok dokazuje, že Antisthenés nepopieral protirečenie vo význame každodenného používania jazyka. Prirovnanie protirečiaceho človeka k tomu, kto sa do niečoho bezhlavo, šialene rúti dosvedčuje, že Antisthenés v sókratovskom duchu odmietal zdanlivé vedenie a spájal ho s táraním.

K Röckovmu výkladu poznamenajme, že výraz *μαινόμενος* môže mať takisto význam „zúrivého človeka ovládaného hnevom“, čo by korešpondovalo s Antisthenovou snahou o ovládnutie vášní (*ἐγκράτεια*), ktoré z nás robia neslobodných ľudí. Rovnaké adjektívum (*μαινόμενος*) doxografi prisudzujú aj Diogenovi-psovi, ktorého Platón nazval *Σωκράτης μαινόμενος*. Porovnaj zl. V B 59 (Diog. Laert., VI 54, *Gnom. Vat.*, 743 n. 442; *Cod. Vat. Gr.*, 1144 f. 232): *Ked' sa niekto spýtal Platóna, ako mu pripadá Diogenés, odpovedal, že ako šalejúci Sókratés.*

Porovnaj Brancacciho komentár (*Oikeios logos*, s. 254-255), ktorý dáva zlo-
mok do vzťahu s Antisthenovým chápaním dialektiky: *La verità, su ciascuna cosa, è data dall'ιδίος καὶ οικείος λόγος, che il σοφός, in quanto abile dialettico, è in grado di identificare: a colui che è nell'errore occorre dunque rispondere non in termini di contraddizione, ma spiegando e chiarendo ciò che egli ignora* (múdry muž je schopný dialektiky, t. j. vie, že pravda o každej veci vyplýva z jej vlastného *logu*, a preto nebude nikoho vyvádzať z omylu tým, že mu bude protirečiť, ale vysvetlí a objasní mu to, čo nevie).

V A 175

PAPYR. FLOR. 113 col. II 23-36:

φασὶ δὲ καὶ Ἀν-
τισθένη μειρακίου τινὸς ἐρᾶν
καὶ τινὰς βουλομένους θη-
ρεύειν αὐτὸ ἐπὶ δεῖπνον, παρα-
τιθέναι λοπάδας ἰχθύων καὶ
δὴ εἰπεῖν τινὰς πρὸς Ἀντισθέ-
νη „νῦν δὲ]τὴ παρευημεροῦσιν αὐ-
τ[ῷ οἱ ἀν]τερασταί“ „καὶ μάλα,
ἔφη οὐ θα]λατοκρατοῦμαι δῆτ'
ἐγὼ· εἰ γὰρ μὲν ἀξιοῖ [τα]ῦτ' α[ἰ]τεῖν
ἐγὼ δ' ἀπέ]χεσθαι τῶν τ[οιούτων.

Papyr. Flor., 113 col. II 23-36: Hovoria, že Antisthenés miloval nejakého mladíka. Keď ho vraj iní chceli zlákať na hostinu tým, že mu predkladali misy naložené rybami pochúťkami, niekto mu povedal: „Teraz sa okolo neho hemžia tvoji sokovia.“ Antisthenés pokojne odpovedal: „Ani náhodou ma netrápi búrka na mori. Ak si aj chlapec myslí, že je dobré ochutnať také jedlá, ja sa takýchto vecí zdržiavam.“

Komentár: Anekdota, ktorá ilustruje sókratovsko-kynickú zdržanlivosť, zrejme pochádza z kynickej tradície, možno z nejakej antisthenovskej zbierky *χρεῖται* (porovnaj F. D. Caizzi, *AF*, s. 128). Zaujímavý je ironický tón anekdoty.

XXV. – *Περὶ ὀνομάτων χρήσεως ἐριστικός*

XXV. – *Eristický dialóg o používaní mien*

Komentár: Niektoré kódexy Diogenových *Vitae* vynechávajú výraz *ἐριστικός*, preto kritikom nie je jasné, či ide o samostatný spis, alebo o podtitul *Spisu o používaní mien*. H. Maier predpokladá, že spis *Περὶ ὀνομάτων χρήσεως ἐριστικός* bol Antisthenovou odpoveďou tým, ktorí ho kritizovali za eristickú argumentáciu. Nie je však vylúčené ani to, že výraz *ἐριστικός* bol dodatočne pridaný s úmyslom očierniť autora (porovnaj F. D. Caizzi, *AF*, s. 81). Podľa Brancacciho (*Oikeios logos*, s. 45) ide o autentický spis a slovo *ἐριστικός* by mohlo odkazovať na Antisthenovu záľubu v lingvistických a terminologických analýzach. Bližšie pozri komentár k zl. V A 41.

XXVI. – *Περὶ ἐρωτήσεως καὶ ἀποκρίσεως*

XXVI. – *O otázke a odpovedi*

Komentár: O tomto spise nevieme nič určité. A. Brancacci (*Oikeios logos*, s. 17-24) sa domnieva, že spisy zaradené do VII. zv. Diogenovho katalógu (V A 41) sa zaoberali spoločnou témou výchovy (*παιδεία*), pričom tri z nich sa venovali teoretickým aspektom výchovy: *Eristický dialóg o používaní mien*, *O otázke a odpovedi*, *O mienke a vedení*. Názov spisu *O otázke a odpovedi* naznačuje, že jeho hlavnou témou mohli byť postupy sókratovského *διαλέγεσθαι*.